

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Jan Pulkrábek

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Jan Pulkrábek

**ANALÝZA VYBRANÝCH UČEBNIC DĚJEPISU
Z HLEDISKA POPISU KŘESŤANSKÝCH UDÁLOSTÍ**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Dr. Vojtěch Eliáš

PRAHA 2011

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce Dr. Vojtěchu Eliášovi za zadání práce, cenné rady a připomínky při analýze údajů i celkovém zpracování.

Dále děkuji své rodině, především manželce a oběma synům za výstižné podněty k této práci, pochopení, kterým provázeli mé studium a trpělivost, kterou se mnou dosud měli během našeho společného života.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Analýza vybraných učebnic dějepisu z hlediska popisu křesťanských událostí napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužil k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 16. května 2011

Jan Pulkrábek

Obsah:

1. Úvod.....	4
2. Výuka dějepisu na základních školách.....	6
2.1. Smysl výuky dějin.....	6
2.2. Rámcový vzdělávací program pro obor dějepis.....	6
2.3. Cílové zaměření vzdělávací oblasti dějepis.....	7
2.4. Učebnice a jejich edukační význam	9
2.5. Klíčové kompetence.....	11
2.6. Učebnice a politika jejich schvalování	13
2.7. Křesťanský a církevní pohled na dějiny a výuku dějepisu.....	13
2.8. Cíl práce.....	16
3. Hodnocení učebnic.....	17
3.1. Základní charakteristika učebnic.....	17
3.2. Autorka učebnice dějepisu.....	18
3.3. Metoda hodnocení učebnice.....	19
4. Výsledky analýzy.....	21
4.1. Dějepis 6, Pravěk a starověk.....	21
4.2. Dějepis 7, Starověk a raný novověk.....	23
4.3. Dějepis 8, Novověk.....	29
4.4. Dějepis 9, Nejnovější dějiny.....	32
4.5. Shrnutí výsledků a porovnání jednotlivých děl učebnic.....	35
5. Závěr.....	40
6. Seznam literatury.....	42
7. Anotace.....	44
8. Abstract.....	45
9. Přílohy:	
Příloha 1: Titulní list - Dějepis 6 - Pravěk a starověk pro 6. ročník základní školy.	
Příloha 2: Titulní list - Dějepis 7 - Středověk a raný novověk pro 7. ročník základní školy.	
Příloha 3: Titulní list - Dějepis 8 - Novověk pro 8. ročník základní školy.	
Příloha 4: Titulní list - Dějepis 9 - Nejnovější dějiny pro 9. ročník základní školy.	

1. Úvod

V bakalářské práci byla uskutečněna analýza obsahu čtyřdílné řady učebnic dějepisu pro základní škol. Důraz byl kladen na to jaký prostor byl věnován křesťanské a církevní tematice. Dále bylo zkoumáno jakým způsobem autorka učebnic tuto problematiku zpracovala a jaké informační poselství učebnice poskytují.

Křesťanské učení ztotožňuje pravdu s vírou a pokud je mu správně rozuměno také učí, že jakékoliv bránění pravdě je nemorální. Fakta o dějinách křesťanství je třeba uspořádat pravdivě, otevřeně a didakticky srozumitelně podle cílové skupiny pro kterou jsou učebnice zpracovány.

Kořeny evropské kulturní identity vycházejí z křesťanství, které navázalo na judaismus a řeckou filosofii. V současné době však oficiální dokumenty Evropské unie opomíjejí tyto základní historické skutečnosti a dochází tak k oficiální a programové sekularizaci. To se významně projevuje i při zprostředkování a interpretaci základních historických informací o křesťanství a církevní problematice v rámci všeobecného vzdělávání také na základních školách.

V bakalářské práci byl nejprve rešeršně zpracován základní přehled jako podklad pro řešení dané problematiky. K tomu byly využity uvedené literární zdroje včetně dokumentů katolické církve a pracovních materiálů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky s důrazem na Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Ten představuje základní spis pro koncipování vzdělávacího oboru Dějepis, jehož hlavním posláním je kultivace historického vědomí žáků a uchování kontinuity historické paměti.

V části Základní charakteristika učebnic byly nejprve popsány jednotlivé díly všech čtyř učebnic dějepisu pro 6. až 9. ročník základní školy. Vlastní analýza těchto učebnic vyžadovala zvolit vhodnou metodu včetně měřitelných a tedy ověřitelných kritérií hodnocení. Použitá metoda umožnila zkoumat učivo nejprve kvantitativně, a to v jakém poměru je rozsah křesťanské a církevní problematiky k celému obsahu všech historických událostí popsaných v učebnici. Na kvantitativní analýzu navázalo kvalitativní posouzení podle toho, jak celkově vyznělo zpracování křesťanských událostí, zda pozitivně, neutrálně, nebo negativně. Podle toho lze predikovat do jaké míry tato skutečnost vyvolá eventuálně další pozitivní zájem žáků o křesťanství. V tomto případě jsou cílovou skupinou především žáci, kteří dosud neměli žádné pozitivní informace o křesťanství.

Výsledky šetření byly zpracovány do tabulek, na které navazují grafy, jež umožňují přehlednou a rychlou orientaci ve zjištěných hodnotách. Pro žáky, kteří nemají předchozí informace o křesťanství z rodiny nebo farnosti jsou dějepisné údaje prakticky jediné, které jim mohou přispět k utváření jejich názorů a životních postojů. Přesto, že to nebylo cílem bakalářské práce, jsou zde uvedeny určité interpretační pohledy na zpracovanou tematiku a některá dílčí porovnání s jinými autory.

Závěr bakalářské práce představuje souhrnné shrnutí výsledků a jejich dílčí vyhodnocení v kontextu s realitou současné české společnosti a základního školství na státních školách v České republice. Vedle vyhodnocení učebnic dějepisu jako základního edukačního konstruktů, je však třeba si uvědomit, že rozhodujícím faktorem dějepisné výuky je osobnost učitele a celková atmosféra ve škole a společnosti.

2. Výuka dějepisu na základních školách

2.1. Smysl výuky dějin

Smysl výuky dějin vychází z přirozené snahy člověka poznat vlastní minulost rodovou, regionální, státní, evropskou či světovou. Je důležité vědět jak se události odehrály, jaké byly jejich příčiny a jaké následky vyvolaly. Tak jako u všech oborů, historii nevyjímaje je třeba zpracovávat témata na základě pravdivých a objektivních metod. Heslo „Hledej pravdu padni komu padni“ bývá v našem prostředí připisováno českému knihtiskaři Jiřímu Melantrichovi z Aventýna. Tato zásada by se měla trvale uplatňovat také při tvorbě edukačních programů zaměřených na školní výuku dějepisu. To umožní získat nejen základní objektivní informace o minulosti, ale také poučení pro současný život, neboť současnost je výsledkem historického vývoje a ovlivňuje také budoucnost.

Zásada „*Historia magistra vitae*“ shrnovala význam studia historie a výuky dějepisu. Minulost a budoucnost tvoří propojený celek. Žáci by měli být obeznámeni s tradicemi, které vznikaly přenášením ověřených zvyklostí z minulosti do budoucnosti ve prospěch příštích generací. Dědictví hmotné i kulturní, kterým naše společnost v současnosti disponuje by mělo být s určitou pozitivně navýšenou hodnotou předáváno generacím příštím. Jedině v tom lze spatřovat pozitivní vývoj dějin.

2.2. Rámcový vzdělávací program pro obor dějepis

Vzdělávací proces na základních školách v České republice se řídí výchozím dokumentem, který vymezuje obsah výukových programů. Tímto dokumentem je Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, který byl zpracován ve Výzkumném ústavu pedagogickém v Praze na základě zadání Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Rámcový vzdělávací program obsahuje disponibilní systémy a popisy postupů, které na tyto systémy navazují. Celý program je zpracován do čtyř částí, a to A, B, C a D, Dále je členěn do 11 kapitol a jeho konečnou úpravu a revizi vypracovali Jeřábek a Tupý¹ ve spolupráci s dalšími předními odborníky, kterých je uvedeno celkem 36.

¹ Jeřábek Jaroslav, Tupý Jan et al.: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007.

Část A je zaměřena na vzdělávací programy v systému kurikulárních dokumentů. Kurikulum je v edukačním pojetí obecně chápáno jako učební plán nejčastěji na dvou úrovních, a to státní a školní. Jeho přesná definice je poměrně obtížná, komplikovanost je způsobena jednak jazykovými problémy při překládání anglického výrazu curriculum do jednotlivých národních jazyků, jednak odlišnostmi ve vzdělávacích systémech a pedagogickém myšlení v jednotlivých zemích. Výraz kurikulum je odvozen z latinského slova *currere* (běžeti); pedagogický termín kurikulum má s tímto původním významem mnoho společného, i když obsahuje i speciální pohledy, a proto vymezení pojmu má mnoho definic. Z nich lze uvést např. definici schválenou Komisí Evropského společenství a Rady Evropy, kde se kurikulem rozumí „seznam vyučovacích předmětů a jejich časové dotace pro pravidelné vyučování na daném typu vzdělávací instituce“².

V souladu s novými principy kurikulární politiky, které byly zformulovány již v Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice (tzv. Bílá kniha) a zakotveny v zákoně č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)³ byly do vzdělávací soustavy zavedeny nové systémy kurikulárních dokumentů⁴.

Část B popisuje charakteristiku základního vzdělávání s důrazem na povinnost školní docházky a organizaci základního vzdělávání. Dále se zde uvádí systém hodnocení výsledků vzdělávání a také získávání a ukončení základního stupně vzdělávání.

Část C je zaměřena na pojetí a cíle základního vzdělávání a tvoří nejrozsáhlejší kapitolu tohoto spisu. V ní jsou uvedeny klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, průřezová témata a rámcový učební plán. Výuka dějepisu, podobně jako výchova k občanství je zařazena do vzdělávací oblasti „Člověk a společnost“. Přesahy sledované vzdělávací oblasti se promítají i do jiných vzdělávacích oblastí a do celého života školy.

2.3. Cílové zaměření vzdělávací oblasti dějepis

Cílem výuky dějepisu je zprostředkovat žákům historické informace o životě předchozích generací v mnoha souvislostech. Za důležité lze považovat orální historii vlastní rodiny, místních a regionálních dějin a pochopení příčin, které vedly k různým

² Evropský pedagogický tezaurus – *European Education Thesaurus*, Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1993.

³ ZÁKON č. 561/2004 Sb. (školský zákon)

⁴ Jeřábek Jaroslav, Tupý Jan et al.: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, 9s.

událostem. Historie nemá v principu měřitelné metody a často se uplatňuje jako věda pomocná, někdy i služebná, ve smyslu toho, že vítězové píší dějiny. Při výuce se doporučuje uplatnit i tematické zaměření školních výletů např. památník v Lidicích, meditační zahrada plukovníka Hrušky v Plzni. Tam se mezioborově mohou spojit informace o výtvarném umění, ochraně životního prostředí a lidských práv s připomínkou náboženského útlaku v České republice především v padesátých letech minulého století.

Takto pojatá výuka v sobě účinně spojuje faktografické základy s analýzou ústních svědectví zdola a určitou sounáležitost s lidmi, kteří poskytují osobní svědectví o událostech, jež sami prožili. Jedná se například o zprostředkování zkušeností z války, protektorátu i poválečných událostech spojených s nástupem Komunistické strany k moci a násilné kolektivizace zemědělství.

Při školním dějepisném vzdělávání se vychází ze skutečnosti, že dítě nepřistupuje k výuce bez jakýchkoli představ. Určité informace má již z vlastní rodiny, neformálních zdrojů a médií. Přísun informací z těchto a dalších zdrojů probíhá i po ukončení dějepisného vyučování. Důležité však je, aby žáci získali při výuce určitou kultivaci historického vědomí, které spočívá v pochopení vztahů a souvislostí, nikoli jen v naučení se věcným a časovým faktům.

Zvláště se doporučuje věnovat zvýšenou pozornost historickým úsekům, kdy český stát sehrával v Evropě důležitou roli. Dále je třeba důraz zaměřit na výuku dějin 20. století, a na vzdělávání žáků moderních a nejnovějších dějin. Dějiny 20. století, zejména časový úsek od roku 1914 až 1990 představuje období značných extrémů. Vedle velkého rozvoje vědy a techniky a určitých sociálních jistot uplatňovaných v idejích sociálního státu je tato doba charakteristická také světovými válkami, potlačováním základních lidských práv, diskriminací motivovanou etnicky, rasově i nábožensky.

Do výuky je vhodné objektivně zakomponovat téma zahrnující kořeny evropské kultury a civilizace včetně christianizace Evropy a světa, neboť křesťanský universalismus, který navázal na kulturu a filozofii antického Řecka vytvářel prostředí v němž vznikala hospodářská, sociální, kulturní i náboženská obraz společnosti, přesahující hranice jednoho státního celku. Kořeny evropské kultury křesťanství jsou důležitým způsobem popsány v Rámcovém vzdělávacím programu⁵, kde jsou specifikovány očekávané výstupy, kdy žák:

⁵ Jeřábek Jaroslav, Tupý Jan et al.: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007.

- rozpozná souvislost mezi přírodními podmínkami a vznikem prvních velkých zemědělských civilizací,
- uvede nejvýznamnější typy památek, které se staly součástí světového kulturního dědictví,
- demonstruje na konkrétních příkladech přínos antické kultury a uvede osobnosti antiky důležité pro evropskou civilizaci, zrod křesťanství a souvislost s judaismem,
- porovnává formy vlády a postavení společenských skupin v jednotlivých státech a vysvětlí podstatu antické demokracie,
- vymezí úlohu křesťanství a víry v životě středověkého člověka, konflikty mezi světskou a církevní mocí, vztah křesťanství ke kacířství a jiným věroukám.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že Rámcový vzdělávací program neuvádí ucelené pojednání o výuce dějepisu v souvislosti s náboženstvím. Kvalitní vzdělávání v historii umožňuje žákům účelně a smysluplně propojit dějepisné poznatky, které jsou prezentovány v učebnicích se znalostmi dalších vyučovacích předmětů i se zkušenostmi z vlastního života. Zcela zvláštní a při tom opomíjené nebo významově zkreslené postavení má v tomto smyslu náboženství. Jeho výuku ve škole navštěvuje velmi malý počet žáků, takže propojenost tohoto předmětu s dějepisem je nesrovnatelně menší než například s zeměpisem, češtinou nebo přírodopisem.

Dále je nutné uvést, že Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je otevřený dokument, který je možno v průběhu určitých časových etap inovovat v závislosti na měnících se potřebách společnosti. Významné hledisko možných úprav jsou také zkušenosti učitelů se školními vzdělávacími programy jakož i výsledky z mezinárodního porovnávání znalosti žáků ze zemí OECD.

2.4. Učebnice a jejich edukační význam

Na školní učebnice jsou v porovnání s běžnými knižními publikacemi kladeny zvláštní požadavky. Ty uvádí např. Průcha⁶, když rozpracovává a popisuje pedagogickou teorii tvorby učebnic, které z funkčního hlediska obsahují kurikulární projekt, jsou zdrojem vzdělání pro žáky a didaktickým prostředkem pro učitele.

⁶ Průcha Jan: Moderní pedagogika, 3. přepracované a aktualizované vydání, Praha: Portál, 2005, 481 s. ISBN 80-7367-047-X

Učebnice je edukačním konstruktem, který v souladu s kurikulárním projektem a vzdělávací politikou dané země vymezuje vzdělávací proces. Z tohoto hlediska jsou učebnice spojovány s ideologickými a politickými poměry jednotlivých zemí a podle některých hledisek jsou dokonce považovány za nástroj „národní propagandy“. Zvláště výrazně se to projevuje v učebnicích občanské výchovy, dějepisu nebo přírodovědy v totalitních politických systémech, kde se klade důraz na požadované politické interpretace, které se mohou stupňovat až k propagandistickým záměrům. V této souvislosti lze uvést rozsáhlý počet učebnic pro základní, střední i vysoké školy v bývalém Československu v letech 1948 až 1989.

V průběhu tohoto období je možné dokumentovat určitý pozitivní vývoj, který souvisí s pozvolným uvolňováním tvrdých politických poměrů v naší zemi. Tuto situaci lze doložit např. učebnicemi přírodopisu. V nich byla genetica věnována v 50. letech jedna kritická stránka textu. V šedesátých letech byl uvolněn prostor pro historický přehled o mendelistické genetice, který osvícení pedagogové uměli velmi dobře využít pro poskytnutí kvalitních informací.

Obecně lze však uvést, že i v tzv. demokratických zemích lze u některých školních učenic zjistit určité důkazy o jejich propagandistickém charakteru, případně o nevyvážených informacích. Některé učebnice dějepisu zachovávají spíše objektivní historiografický výklad, jiné interpretují dějinné události podle staré zásady, že historii píše vítězové. Z toho vyplývá, že analýza učebnic jakožto kurikulárního dokumentu je velmi obtížná a to tím, že v učebnicích jsou reflektovány politické záměry mocenských sil daných zemí a k určitým problémům může docházet i v demokratických státech. S tímto problémem se můžeme setkat i při sledování historických událostí v rámci česko – německých vztahů v letech 1918 až 1938, dále v době 1939 až 1945 a v poválečné době, kdy se uskutečnil odsun německého obyvatelstva ze Sudet. Čeští autoři popisují většinou první dva úseky, němečtí se pak věnují více období po skončení druhé světové války. Podobné problémy mohou nastat i při hodnocení křesťanských událostí, které zahrnují nesrovnatelně větší časový úsek, jež je podmíněn rozsáhlým souborem multifaktoriálních vlivů.

Didaktická vybavenost učebnic se posuzuje u nově vytvářených a zaváděných a vyhodnocení se týká především jejich obsahu, zda je v souladu s kurikulárními projekty, zda odpovídá ideovým tendencím politického zřízení země apod. Velmi důležité je sledovat jakým způsobem je učebnice koncipována didakticky. Vždyť didaktická vybavenost je tím, co určuje kvalitu učebnic vzhledem k jejímu využití pro učení žáků.

Průcha upozorňuje na to, že didaktickou vybavenost učebnic lze přesně zjišťovat a měřit. Ve struktuře učebnice rozlišuje 36 komponentů z nichž každý přispívá k realizaci určité funkce buď verbálně nebo obrazově. Didaktická vybavenost učebnice se pak hodnotí podle výskytu strukturních komponentů, které jsou nositeli určitých funkcí. Ze zjištěných hodnot se vypočítá celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnic. Koeficienty mohou nabývat hodnot v mezích 0 až 100 %. Čím se hodnota koeficientu blíží horní mezi, tím je didaktická vybavenost vyšší. Maximální hodnota 100 % představuje teoretickou ideální hodnotu. Průcha dále uvádí výsledky sledování, ve kterých průměrná didaktická vybavenost asi 60 různých učebnic základní školy používaných v České republice dosáhla hodnoty 43,7 %. Rozdíly byly zjištěny nejen mezi učebnicemi jednotlivých předmětů, ale i mezi učebnicemi téhož předmětu v různých ročnících. Např. v učebnici zeměpisu pro 6. ročník byla zjištěna hodnota koeficientu 72,2 %, ale pro 7. ročník jen 50,0 %. To dokládá určité odlišnosti v didaktické vybavenosti učebnic, která významným způsobem zprostředkovává klíčové kompetence, k jejichž osvojení učebnice směřují⁷.

2.5. Klíčové kompetence

Klíčové kompetence lze u učebnice dějepisu dělit v souladu s Eliášem⁸, Válkovou⁹ a dalšími, na

Kompetence k učení:

- odlišením základního a rozšiřujícího učiva žák směřuje k schopnosti rozlišovat podstatné a podružné, posiluje se jeho vlastní metoda učení,
- žák si vytváří povědomí o postupných změnách ve vývoji lidské společnosti, osvojuje si příčinné a následné vztahy mezi jednotlivými historickými údobími a hledá jejich paralely v současnosti,
- žák si osvojuje základní pojmy a termíny vztahující se k učivu,
- plněním úkolů a zpracováním dílčích projektů si žák upevňuje tvořivý přístup k obsahu vzdělávání a na základě mezipředmětových vztahů a vlastních autentických zkušeností rozšiřuje své poznání. V souvislosti s touto kompetencí lze uvést, že drtivá většina žáků není vzdělávána v předmětu náboženství, a proto si nemohou v tomto případě vytvořit mezipředmětový vztah s křesťanskými a církevními událostmi z dějepisu.

⁷ srovn. Průcha Jan: Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média, Brno: Paido, 1998, 148s.

⁸ Eliáš Vojtěch : Přednášky, Katolická teologická fakulta, Praha: 2009.

⁹ Válková Veronika: Dějepis 9 Nejnovější dějiny pro 9. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009, 159 s., ISBN 978-80-7235-428-3.

Kompetence k řešení problémů:

- žák se učí vyhledávat potřebné informace pro řešení úkolů,
- porovnáním historického a současného stavu se žák učí argumentovat a obhajovat své stanovisko.

Kompetence komunikativní:

- žák se postupně učí rozumět odbornému textu, nachází zdroje informací na internetu i v tištěných médiích,
- prostřednictvím samostatných vystoupení na zadané téma se žák učí formulovat své myšlenky a vyjadřovat je v logickém sledu.

Kompetence sociální a personální:

- žák rozvíjí dovednost kooperovat ve skupině při plnění úkolů, osvojuje si pravidla týmové spolupráce a odpovědnost za společnou práci, učí se obhajovat stanovisko skupiny,
- žák napomáhá svými znalostmi poznání třídy jako celku.

Kompetence občanské a pracovní:

- žák si vytváří povědomí o vývoji vlastního národa, formuje si základní občanské hrdosti a vlastenectví,
- žák poznává základní principy soužití lidí v dějinách, historické zákonitosti a společenské normy,
- žák si vytváří vztah k umění a uměleckým dílům, přijímá kulturní a historické dědictví a vytváří si kladný postoj k výtvorům lidského ducha i materiální kultury,
- žák využívá znalosti získané v dějepise v zájmu vlastního rozvoje, vytváří si vztah k historii jako potenciálnímu zájmu a koníčku, který může být základem pro profesní volbu v oblasti humanitních věd.

Analýza učebnic je důležitá i pro praktické účely a také pro hodnocení úspěšnosti školské reformy spoléhající na změny učiva v nových učebnicích. Nelze vyvozovat úspěšnost kurikulární reformy jen z toho, že jsou nové učebnice, je třeba je analyzovat a dále zjistit jakým způsobem je žáci a učitelé využívají ve výuce.

2.6. Učebnice a postupy jejich schvalování

Školní učebnice jsou nejen edukačním konstruktem zajímavým hlavně pedagogy, ale také velkým obchodním artiklem, který tvoří obrovskou část knižní produkce. Jen v České republice vydává učebnice v současné době několik desítek vydavatelství. Produkce a nákup školních učebnic není jen záležitostí nabídky a poptávky, ale působí zde politika schvalování a publikování učebnic. Jedná se zřejmě o to kdo je oprávněn (pověřen):

- učebnice psát (kteří autoři s jakou pedagogickou a jinou kvalifikací),
- učebnice schvalovat (které orgány státu, regionu, profesních svazů),
- učebnice publikovat (zda státní monopol nebo různí vydavatelé),
- učebnice nakupovat (školy, učitelé, rodiče, školské úřady, komunity).

Rozhodování o učebnicích používaných při výuce lze rozdělit do tří kategorií, a to na:

- národně centralizované rozhodování,
- regionálně centralizované rozhodování,
- ncentralizované rozhodování¹⁰.

Česká republika patří mezi země s ncentralizovaným rozhodováním o tom, které učebnice si školy vyberou pro výuku. Ministerstvo školství ale současně rozhoduje, z kterých učebnic tento výběr může být prováděn. Seznam učebnic schválených ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR pro základní školy je každoročně zveřejňován ve Věstníku MŠMT ČR. Tento výběr umožnil, že čeští žáci a učitelé na základních školách měli koncem devadesátých let k dispozici přes 900 učebnic, což nelze považovat za optimální stav a svědčí to o nekoordinovanosti vývoje. To dokládá i počet schválených učebnic pro 1. ročník (82 titulů), nebo např. pro matematiku v 5. ročníku to bylo 16 učebnic z 8 nakladatelství. Tento stav lze doplnit upřesněním, že škola může k vyučování použít knihu, která není schválená, ale na její nákup nemůže však použít přidělené finanční prostředky, jež jsou určeny výhradně pro učebnice zařazené do seznamu schválených učebnic.

2.7. Křesťanský a církevní pohled na dějiny a výuku dějepisu

Vzhledem k tomu, že křesťanská, náboženská a církevní hlediska se promítala do dějin české společnosti v průběhu staletí je třeba jim věnovat při výuce dějepisu patřičnou pozornost, a to i v tom případě, že současná společnost nepřikládá křesťanským hodnotám

¹⁰ Průcha Jan: Moderní pedagogika, 3. přepracované a aktualizované vydání, Praha: Portál, 2005, 481 s. ISBN 80-7367-047-X

významnější důležitost. Kvalitně zpracované historické události křesťanského a náboženského charakteru do učebnic dějepisu musí objektivní historik i pedagog zařadit.

Církevní dokumenty se přímo k vzdělávacímu oboru dějepisu samostatně nevyjadřují, přesto vztah církve k historii je implicitně možné sledovat v působení církve v dějinách spásy. Výuka historie je důležitou součástí studijních osnov každého teologického studia.

Církev klade velký důraz na základní i pomocné historické vědy jejichž výsledky pomáhají nalézt správný vztah k teologickým oborům a také k utváření křesťanských a občanských životních postojů.

Na význam výuky dějepisu upozornil také papež Benedikt XVI.¹¹, když zdůraznil, že je třeba respektovat a novým způsobem rozvíjet hodnoty, ze kterých se Evropa zrodila, neboť christianizace Evropy a křesťanský universalismus vytvářely podmínky pro vznik a rozvoj evropských států. Nikdo nemůže popřít, že v dlouhých a složitých dějinách hrálo křesťanství hlavní roli. Stejná důstojnost všech lidí, náboženská svoboda jako základ všech občanských svobod a mír jsou ústřední prvky křesťanského Zjevení, které trvale utvářejí evropskou civilizaci.

V českém prostředí je také třeba zmínit historické zpracování událostí z husitské doby a jejich přesah do současnosti. Vybrané otázky týkající se M. Jana Husa zpracoval např. Kadlec¹², katolický historik, který se věnoval Kostnickému procesu a možnostem Husovy rehabilitace. Předběhl tak podobné snahy tzv. Husovské komise z konce minulého století. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že Hus byl zbožný a mravně vysoko stojící katolický kněz a ctitel Panny Marie. V encyklice Jana XXIII. *Pacem in terris*¹³ se zdůrazňuje, že se nesmí ztotožňovat blud s bloudícími i když jde o omyl nebo nedostatečné poznání.

Stanovisko katolické církve na Druhém vatikánském koncilu nejlépe vyjádřil kardinál Josef Beran¹⁴, když ve svém projevu zdůraznil: „Zkušenost nám ukazuje, že každý postup proti svobodě svědomí je morálně škodlivý i tehdy, mají-li jeho původci na mysli

¹¹ Benedikt XVI. : EU je původně projektem křesťanské inspirace, (18.10. 2009), <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=11924>, [2011-04-26].

¹² Kadlec Jaroslav: Přehled českých církevních dějin 1.,Praha: ZVON, české katolické nakladatelství, 1991, 332 s. ISBN 80-7113-004-4.

¹³ Jan XXIII.: *Pacem in terris* in: Sociální encykliky (1891 – 1991), Praha: ZVON, české katolické nakladatelství, 1996.

¹⁴ Beran Josef in: Dokumenty 2. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

prospěch pravé víry. Katolická církev stále trpí pro to, co bylo v minulosti jejím jménem vykonáno proti svobodě svědomí, jako bylo v patnáctém století upálení kněze Jana Husa, nebo v sedmnáctém století vnější donucení velké části českého národa, aby zase přijal katolickou víru podle zásady *Cuius regio – eius religio* jež byla uplatňována. Světská moc, i když chce sloužit katolické církvi nebo to aspoň předstírá, ve skutečnosti takovými činy způsobuje trvalou ránu v srdci národa.“

Na tuto skutečnost upozornil i slovanský papež Jan Pavel II.¹⁵ při svém projevu k představitelům kultury a nekatolických církví 21. dubna 1990 při své první návštěvě v Praze. S uznáním zmínil již citované vystoupení kardinála Berana o náboženské svobodě a vzájemné snášenlivosti.

Historii církve v Československu z doby totalitních režimů velmi rozsáhle a fundovaně zpracoval Václav Vaško (Dům na skále I.¹⁶, Dům na skále II.¹⁷, Dům na skále III.¹⁸). Historický pohled zaměřený na pastorační aspekty s uplatňováním zásad pokoncilní proměny pražské arcidiecéze pod vedením kardinála Tomáška podrobně zpracoval Opatrný¹⁹. Uvedený autor zdůrazňuje, že výsledkem vlády komunistů byl nástup většiny lidí do relativně bezpečného rodinného a osobního soukromí a tento jev v roce 1989 nepřestal, nýbrž pokračuje dál. Dokládá to i pokles lidí hlásících se k církvi. S tím obecně souvisí i ta skutečnost, že se v české společnosti snižuje také požadavek, aby křesťanství a náboženství bylo více zpracováno v učebnicích dějepisu pro žáky základních škol.

¹⁵ Jan Pavel II. Projev k představitelům kultury a nekatolických církví v Praze dne 21.4.1990 in: HALÍK Tomáš: Víra a kultura – Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie, Praha: ZVON, české katolické nakladatelství, 1995, 207 s., ISBN 80-7113-117-2.

¹⁶ Vaško Václav : Dům na skále I. – Církev zkoušená, Karmelitánské nakladatelství, 2004, 256 s., ISBN 80-7192-891-7.

¹⁷ Vaško Václav : Dům na skále II. – Církev bojující, Karmelitánské nakladatelství, 2007, 466 s., ISBN 978-80-7192-892-8.

¹⁸ Vaško Václav : Dům na skále III. – Církev vězněná, Karmelitánské nakladatelství, 2008, 344 s., ISBN 978-80-7192-893-5.

¹⁹ Opatrný Aleš: Kardinál Tomášek a pokoncilní obnova pražské arcidiecéze, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 148 s.

2.8. Cíl práce

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat vybranou řadu učebnic dějepisu pro základní školy podle popisu a zpracování křesťanských a církevních událostí.

Hlavním cílem, k jehož dosažení bylo použito kvantitativní analýzy, bylo zjistit procentické zastoupení sledovaných křesťanských a církevních událostí z celkového obsahu učiva uvedeného v učebnici.

Vedlejším cílem s využitím kvalitativně významové analýzy bylo vyhodnotit popsané křesťanské a církevní události podle toho jaký interpretační význam jim autorka přisoudila. Kvalitativní analýza byla vyjádřena ve třech významových stupních, a to pozitivním, neutrálním a negativním.

3. Hodnocení učebnic

3.1. Základní charakteristika učebnic

Všechny čtyři hodnocené učebnice, které tvoří relativně samostatné celky však představují ucelenou na sebe navazující čtyřdílnou řadu, která působí jako komplexní organický celek. Učebnice jsou určeny pro výuku dějepisu na druhém stupni základních škol, tj. v šestém až devátém ročníku. Učebnice jsou zpracovány v souladu s požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro základní školství Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a zároveň splňují doporučení školní praxe. Autorka všech dílů hodnocené učebnice působí jako gymnaziální profesorka dějepisu a s praktickou výukou má již poměrně velké zkušenosti.

Analyzovaná učebnice popisuje čtyři nevýznamnější historická období, podle kterých jsou jednotlivé díly nazvány. Jedná se o:

Pravěk a starověk - učebnice pro 6. ročník²⁰,

Středověk a raný novověk - učebnice pro 7.ročník²¹,

Novověk - učebnice pro 8.ročník²²,

Nejnovější dějiny - učebnice pro 9. ročník²³.

Uvedená hlavní historická období se v jednotlivých dílech dále dělí podle významnosti popisovaných historických událostí z hlediska věcného, časového a geopolitického na kapitoly, podkapitoly a samostatné úseky. Z toho logicky vyplývá, že zastoupení křesťanských, církevních, případně náboženských událostí bude mít přirozeně v jednotlivých dílech různou šíři. Například ve středověku, kdy církev byla nositelem nejen křesťanství, ale i vzdělání a hospodářského rozvoje je věnován této problematice větší prostor než v době nejnovější, kdy je křesťanství v Evropě a především v České republice vytěsňováno na okraj společnosti. Z tohoto hlediska jsou jednotlivé díly učebnice těžko souměřitelné a je obtížné porovnávat výskyt popisovaných křesťanských událostí.

²⁰ Válková Veronika: Dějepis 6 Pravěk a starověk pro 6. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2006, 144 s., ISBN 80-7235-337-3.

²¹ Válková Veronika: Dějepis 7 Středověk a raný novověk pro 7. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009, 152s., ISBN 978-80-7235-373-6.

²² Válková Veronika: Dějepis 8 Novověk pro 8. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2008, 139 s., ISBN 978-80-7235-404-7.

²³ Válková Veronika: Dějepis 9 Nejnovější dějiny pro 9. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009, 159 s., ISBN 978-80-7235-428-3.

Vedle tematického členění učebnic je velký důraz kladen na prostorové uspořádání stránek, které zahrnují část textovou i obrázkovou. Významnou didaktickou předností je, že všechny čtyři učebnice mají prakticky stejné prostorové uspořádání stránek, které jsou ve formátu A4. Každá stránka je vertikálně rozdělena na dvě části, větší část o šířce 120 mm je tištěna na bílém podkladě a obsahuje základní učivo na jehož zvládnutí je při školní výuce kladen rozhodující důraz.

V menší části u vnějšího okraje každé stránky se nachází barevný sloupec o šířce 70 mm, ve kterém jsou doplňkové informace, různé zajímavosti, otázky k zamyšlení, náměty na referáty apod. V tomto barevném pruhu si může žák ověřit a případně doplnit návaznost znalostí z dějepisu a jiných předmětů.

Na horním okraji stránky je znázorněna časová osa, podle které si žák může lépe uvědomit propojenost jednotlivých událostí z dějin různých států. Učebnici dále doplňují přehledné ilustrace, obrázky fotografie a mapy.

Daný text je členěn do jednotlivých kapitol, případně menších částí, na jejichž konci jsou uvedeny otázky a úkoly, podle kterých si žák může ověřit zda dané látce dobře porozuměl. Naučí se také postupu jak klást otázky a jakým způsobem na ně hledat odpovědi. Za každou kapitolou je pak shrnutí, ve kterém se zopakují klíčové informace a dále slovníček, kde jsou vysvětleny nové odborné výrazy, výslovnost a skloňování pro případ, že se v textu nacházejí žákům neznámá slova a jména.

Hlavní kapitoly a kapitoly jsou zařazeny do obsahu včetně čísel stran. Je však třeba zmínit, že nadpisy menších celků nemohly být z praktických důvodů do obsahu zařazeny, neboť by jej neúměrně rozšiřovaly na úkor přehlednosti. Hlavní kapitoly a kapitoly jsou pak v textu umístěny vždy na začátek nové strany a jsou zvýrazněny barevnou lištou. To zvyšuje přehlednost celého textu a umožňuje lepší orientaci podle důležitosti probírané látky.

3.2. Autorka učebnice dějepisu

Všechny části ucelené čtyřdílné řady učebnice samostatně autorsky zpracovala PhDr. Veronika Válková²⁴. Autorka se narodila 28. srpna 1970, středoškolské studium absolvovala v Praze, Gymnázium Na Pražačce. V letech 1991 až 1998 vystudovala Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, obor historie a latina. Tyto předměty vyučuje na svém mateřském gymnáziu.

²⁴ Wikipedie: Veronika Válková, http://cs.wikipedia.org/wiki/Veronika_V%C3%A1lkov%C3%A1.

Je autorkou i další učebnice, jež předchází této řadě, a to Dějepisu pro 6. ročník základních škol (1997), který napsala ještě v době svých vysokoškolských studií. Pod pseudonymem Adam Andres se zařadila k úspěšným českým autorům fantasy. Debutovala románem Wetemaa (1992), na nějž navázala díly O cestě do Jižního Edagwonu - Wetemaa 2 (1995) a Hrútvang (1996). Kromě psaní a učení patří mezi její další zájmy výtvarné umění, historický šerm a hudba. V symfonickém orchestru Ladislava Cíglera hraje na kontrabas.

3.3. Metoda hodnocení učebnice

Hodnocení učebnic je obecně velmi obtížný úkol a komplexní hodnocení učebnic dějepisu, které však není cílem této práce, zvláště. Ukazatelem není jenom zpracovaná látka, ale i to jakým způsobem ji žáci pochopili, přijali a začlenili do svých životních hodnotových kritérií. V tomto smyslu lze hodnotit učebnici např. dotazováním výběrového vzorku žáků v jejich školním věku nebo s odstupem let nebo do výběru mohou být zařazeni i učitelé, rodiče, poslanci, případně zástupci občanských sdružení, profesních svazů, církví apod. Z tohoto důvodu jsou na tvorbu učebnic kladeny vysoké požadavky. Je však třeba připomenout, že učebnice je „jenom“ základní didaktickou pomůckou a velmi záleží na učiteli, jeho životních názorech a pedagogických schopnostech.

V předložené práci odpovídá zvolená metoda hodnocení cíli práce, který je zaměřen na zjištění výskytu křesťanských, církevních a obecně náboženských událostí popsaných v učebnici z celkového rozsahu učebního materiálu. Uvedený rozsah je pak vyjádřen jako procentický podíl z celkové látky zpracované v učebnici, a to v textové i obrazové části.

Pro každý díl učebnice byla nejprve pomocí kvantitativní analýzy zjišťována frekvence a rozsah výskytu vybraných ukazatelů, které byly dále vyhodnoceny podle toho jak jsou zpracovány a interpretovány, zda pozitivně, negativně nebo neutrálně. Vybrané ukazatele zahrnovaly v psaném textu a obrázkové části tyto charakteristiky:

- Nadpisy (počet)
- Hlavní část textu (výška základních i doplňkových sloupců v mm)
- Otázky (počet)
- Obrázky a fotografie (počet)
- Mapy (počet)

Výběr těchto základních charakteristik vycházel z členění učebnice podle nadpisů a zařazení otázek a obrazových příloh. V tomto případě byl na každé stránce numericky zjišťován jejich výskyt a měrnou jednotku představoval počet výskytu, resp. vyobrazení. V případě psaného textu byla pro kvantitativní hodnocení zvolená měrná jednotka výška obou dvou sloupců na každé stránce v milimetrech. Konkrétní text každé stránky byl ve vertikálním rozměru obou sloupců změřen a s takto zjištěnou celkovou hodnotou, které byl přiřčen ekvivalent 100 %, byl porovnáván stejným způsobem měřený vybraný text o křesťanství. Z toho byl pak stanoven procentuální podíl, jako důležitý ukazatel celkového hodnocení.

Vedle kvantitativního hodnocení byly uvedené charakteristiky posuzovány také kvalitativně, a to ve třech stupních:

- Pozitivní hodnocení bylo uplatněno, když kladná informace o křesťanství vzbuzuje u žáků další zájem a přispívá k jejich celkovému pozitivnímu pohledu na danou problematiku.
- Neutrální hodnocení bylo použito, když u historické události bylo křesťanství zmíněno v kontextu celkového sdělení.
- Negativní hodnocení bylo zvoleno pro případy, kdy je křesťanství popisováno v záporném pohledu a jsou uváděny jenom zavádějící, případně tendenční informace.

I když uvedené stupně jsou vymezeny, k určitým těžkostem může dojít při negativním hodnocení, kdy jsou v učebnici sdělovány explicitně pouze záporné a tedy nevyvážené pohledy. Proto na některé situace bude v práci v průběhu hodnocení upozorněno. Dále je třeba uvést, že do negativního hodnocení by se mělo zařadit i úmyslné zamlčení křesťanství, které v dané historické události hraje důležitou roli. V práci uplatněná metodika však sleduje a hodnotí předložené učebnice tak jak jsou zpracovány a nepostihuje to, co v nich uvedeno není. Posouzení učebnic i podle toho, co do učebnic není zahrnuto by vyžadovalo jiný metodický postup, který by uplatňoval komplexní historický a pedagogický přístup, eventuálně i mezinárodní srovnání, což by mohl zpracovat pouze vysoce erudovaný a zkušený specialista.

4. Výsledky analýzy

4.1. Dějepis 6, Pravěk a starověk²⁵

Zpracovala: PhDr. Veronika Válková

Lektorovali : Mgr. Dagmar Burdová, PhDr. Alena Floriánová, Mgr. Soňa Linhartová, Paeddr. František Parkan, PhDr. Jana Pečírková, CSc., Mgr. Václav Ulvr.

Schválilo MŠMT čj. 21381/06 – 22 dne 13.9. 2006 k zařazení do seznamu učebnic pro základní vzdělávání jako součást ucelené řady učebnic pro vzdělávací obor dějepis s dobou platností 6 let.

V učebnici jsou zpracovány prehistorické a historické úseky, které jsou sdruženy do těchto částí:

- Pravěk
- Úvod do starověku
- Přední východ
- Egypt
- Řecko
- Řím
- Indie
- Čína

V úvodu do starověku je poměrně dobře zpracována stať o vzniku a vývoji písma, kde je věnována pozornost také vzniku staroslověnštiny. Zdůrazňuje se, že „v 9. století našeho letopočtu byli řečtí duchovní, bratři Cyril a Metoděj, pověřeni šířením křesťanství v našich zemích na Velké Moravě. Cyril upravil pro potřeby slovanských jazyků řeckou ababetu, aby mohl přeložit náboženské texty“.

Dále lze pozitivně hodnotit část věnovanou Palestině už proto, že například v učebnici Dějepis pro 6. ročník základní školy a 1. ročník osmiletého gymnázia²⁶ není toto území v kontextu židovských dějin vůbec zmíněno. V učebnici se srozumitelně popisuje historie semitských kmenů, později „označovaných jako Židé, u nichž jediných vzniklo náboženství s vírou v jednoho všemohoucího Boha. Ten jim předal základní pravidla, podle kterých se mají řídit – Desatero Božích přikázání“, jemuž je věnována samostatná strana.

²⁵ Válková Veronika: Dějepis 6 Pravěk a starověk pro 6. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2006, 144 s., ISBN 80-7235-337-3.

²⁶ Rulf Jan, Válková Veronika: Dějepis 6. Pravěk a starověk. Pro 6. ročník základní školy a 1. ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2001, ISBN 80-85937-59-X.

Krátký historický přehled židovského národa poskytuje prostor pro základní informaci o bibli – posvátné knize Židů i křesťanů²⁷. V závěru je zdůrazněn význam monoteistického židovského náboženství, z něhož vycházejí dvě největší světová náboženství, a to křesťanství a islám. Pro euroatlantickou civilizaci je znalost starozákonních událostí a historie Palestiny s důrazem na činnost Ježíše Krista důležitá, proto tento úsek i způsob jeho zpracování byl z hlediska popisu křesťanských událostí hodnocen převážně pozitivně, jen v některých částech neutrálně.

V kapitole popisující císařský Řím je zpracována část o počátcích křesťanství v římském prostoru, kde se uvádí „... *křesťané chápali svého Boha, jako laskavého rodiče, který miluje své děti, i když chybují. Proto také hlásali všeodpouštějící lásku k bližnímu, což bylo zejména v neklidných dobách plných válek pro mnohé lidi nepochopitelné. Křesťanství bylo zpočátku přitažlivé zvláště pro nižší vrstvy společnosti, protože tvrdilo, že před Bohem jsou si všichni lidé rovni, tedy otrok se svým pánem...*“. Tato část byla v práci hodnocena podle popisu křesťanských událostí pozitivně.

Kultura ve starověkém Římě se zabývá vzdělaností, literaturou, architekturou, výtvarným uměním a také náboženstvím. Zde se popisuje polyteismus Římanů a jejich přístupnost k jiným náboženstvím, ale křesťanství není již zmiňováno. Římská kultura ovlivnila evropskou vzdělanost na staletí dopředu až do současnosti. Svědčí o tom mateřština Římanů – latina, která je oficiálním jazykem římskokatolické církve, mimo to dala vznik celé řadě nových jazyků a např. ve formě odborné terminologie slouží jako dorozumívací jazyk v lékařství i v dalších vědních oborech také v současnosti.

O Ježíšově životě od narození až po ukřižování je pro žáky zpracován srozumitelný přehled. „*Ježíš je nazýván Spasitelem, který putoval po kraji, hlásal své učení a konal mocné činy. Získával nejen příznivce, ale i učedníky - apoštoly. Protože poukazoval na nemravný a hříšný život mnoha lidí, dokonce i kněží, byl obviněn z pobuřování obyvatelstva, zajat, uvězněn a souzen. Správce provincie římský úředník Pontius Pilatus sice Ježíše nechtěl dát popravít, ale ustoupil nátlaku místních kněží. Ježíš byl ukřižován, po třech dnech však podle tradice vstal mrtvých*“. Tento text i přes výraz „podle tradice“ je hodnocen pozitivně. Důvodem k tomu je celkové zpracování historické zprávy o Ježíšově životě v učebnici dějepisu pro žáky ve věku kolem dvanácti let. Jistě při výuce náboženství by zpracování textu bylo více zaměřené na spirituální rovinu, ale toto dějepisné sdělení lze považovat za korektní a může vzbudit zájem žáků o bližší poznání této problematiky.

²⁷ Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona 1996.

Výsledky vyhodnocení psaného textu i obrázkových ilustrací jsou uvedeny v tabulce 1, kde je zpracováno zastoupení křesťanské, případně církevní tematiky u vybraných charakteristik. Tabulka dokumentuje, že v učebnici je 251 nadpisů, z toho 8 v sobě explicitně obsahuje křesťanské téma, což představuje 3,19 %. Pozitivní hodnocení dosáhlo 1,20 % případů, neutrální 1,99 % a negativní nebylo uplatněno.

Hlavní část textu, včetně souhrnu probrané látky, hodnoceného podle naměřené výšky sloupců dosáhl hodnoty 27 042 mm, (100 %) křesťanská tematika vykázala rozsah 1 644 mm, tj. 6,08 %, z toho pozitivní hodnocení dosáhlo frekvence 0,65 % a neutrální 5,43 %. Podobným způsobem byly zpracovány otázky, u kterých bylo křesťanství zmíněno v 3,67 %, pozitivně vyhodnocené bylo 1,38 % a neutrálně 2,29 % otázek. Negativní hodnocení v celém psaném textu nebylo použito.

Ilustrace byly sdruženy do dvou dílčích skupin. První tvořily obrázky a fotografie, druhou mapy. Z celkového počtu 400 obrázků a fotografií bylo shledáno křesťanské, resp. církevní zaměření v 18 případech. To vykazuje frekvenci výskytu 4,5 %, pozitivní hodnocení dosáhlo 1,5 %, neutrální 2,75 % a negativní 0,25 %, kde vývojová teorie vzniku člověka, která je v souladu s učením církve, je doprovázena dobovým ilustračním obrázkem bulvárního typu na němž je vyobrazená gorila s hlavou Darwina. Z celkového počtu 24 map, které jsou uvedeny v učebnici žádná z nich neobsahovala církevní nebo křesťanské sdělení.

4.2. Dějepis 7, Starověk a raný novověk²⁸

Zpracovala: PhDr. Veronika Válková

Metodická a didaktická spolupráce: Mgr. Soňa Linhartová, DiS.

Lektorovali: Mgr. Dagmar Burdová, PhDr. Alena Floriánová, Mgr. Soňa Linhartová, DiS, Mgr. Václav Ulvr, doc. PhDr. Tomáš Velinský, CSc.

Schválilo MŠMT čj. 16462/2007 – 22 dne 19.7. 2007 k zařazení do seznamu učebnic pro základní vzdělávání jako součást ucelené řady učebnic pro vzdělávací obor dějepis s dobou platností 6 let.

Učebnice je členěna do následujících částí:

- Raný středověk
- Vrcholný a pozdní středověk
- Raný novověk

²⁸ Válková Veronika: Dějepis 7 Středověk a raný novověk pro 7. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009, 152s., ISBN 978-80-7235-373-6.

Tabulka 1: Základní charakteristiky učebnice dějepisu pro 6. ročník – kvantifikace psaného textu a obrazových ilustrací

Sledovaná část učebnice	Dílčí členění		Počet sledovaných veličin	
			absolutní	relativní (%)
Psaný text	Nadpisy (počet)	Celkem	251	100
		Celkem s křesť. tem.	8	3,19
		Pozitivní	3	1,20
		Neutrální	5	1,99
		Negativní	x	x
	Hlavní část textu Výška sloupců v mm	Celkem	27 042	100
		Celkem s křesť. tem.	1 644	6,08
		Pozitivní	175	0,65
		Neutrální	1 469	5,43
		Negativní	x	x
	Otázky (počet)	Celkem	436	100
		Celkem s křesť. tem.	16	3,67
		Pozitivní	6	1,38
		Neutrální	10	2,29
		Negativní	x	x
Ilustrace	Obrázky a fotografie	Celkem	400	100
		Celkem s křesť. tem.	18	4,50
		Pozitivní	6	1,50
		Neutrální	11	2,75
		Negativní	1	0,25
	Mapy (počet)	Celkem	24	100
		Celkem s křesť. tem.	x	x
		Pozitivní	x	x
		Neutrální	x	x
		Negativní	x	x
	Celkem všech		424	100
	Celkem s křesťanskou tematikou		18	4,25

Úvodní část obsahuje instrukce jak pracovat s učebnicí a opakování nejdůležitější učební látky z loňského roku. Dále jsou zpracovány hlavní kapitoly. V raném středověku se popisuje dělení středověké společnosti, kde je věnován prostor pro charakteristiku panovníka, šlechty, rytířů a také duchovenstva.

Popis duchovenstva je zaměřen na vymezení činnosti kněží, řeholníků a řeholnic. Je popsána také organizační struktura církve a její hierarchický princip, včetně volby papeže. Přestože je tato část striktně popisována v minulém čase (jak jinak při zpracování historie), určitý přesah do současnosti vyplývá např. z úkolů pro žáky aby zjistili bližší informace o svatých patronech českých zemí. Sdělení o tom, že „*církev přísně dbala na to, aby se věřící řídili jejími pokyny a nepochybovali o učení, které jim předkládala*“ je dále rozpracováno statí o inkvizici. *Ta vznikla na vyhledávání těch, kteří se od oficiální víry odchylovali*“. Tato část byla v práci vyhodnocena jako neutrální, popis křesťanských, církevních a obecně náboženských událostí byl zpracován korektně a v odpovídajícím rozsahu.

V kapitole Vrcholný a pozdní středověk jsou zpracovány také dějiny českých zemí včetně událostí husitské doby. Raný novověk popisuje reformaci a její důsledky v jednotlivých zemích s důrazem na české země a končí vyhodnocením třicetileté války a jejího vlivu na utváření Evropy.

V učebnici je dobře zpracován úsek o mnišských řádech a významu církve ve středověku. „*Duchovní byli prakticky jediní vzdělaní lidé té doby, neboť jen málo kdo mimo příslušníky této vrstvy uměl číst a psát. Z těchto důvodů si středověcí panovníci vybírali své spolupracovníky z řad duchovních. Církev sehrála rozhodující roli ve vzdělání, umění, architektuře té doby a měla významný podíl na rozvoji zemědělství v jeho počátcích*“. Byly to tzv. kolonizační řády, které regulovaly vodní toky, odvodňovaly močály a původní krajinu včetně pralesů postupně přeměňovaly na polní způsob hospodaření. Historický přesah této problematiky do současných poměrů představuje stať o církevních řádech a úkol pro žáky zpracovat referát o činnosti Matky Terezy, jejíž obrázek je přiložen. Tyto pasáže jsou hodnoceny pozitivně.

V období raného středověku mělo křesťanství vliv na vznik a utváření nových státních celků. „*Představa jednoho Boha na nebi měla silnou oporu pro představu jednoho panovníka na určitém území. Panovníci často pod záminkou šíření křesťanství napadali dosud pohanská území, která chtěli ovládnout*“. Je těžké s odstupem tisíce let hodnotit události a úmysly jejich tvůrců podle kritérií, které si stanovíme v 21. století. Tento úkol si vytýčila autorka učebnice a její text v této části vzhledem k formulaci, že

„panovníci často pod záminkou šíření křesťanství napadali pohanská území“ byl vyhodnocen negativně.

Ke kapitole přiřčený slovníček je zpracován velmi dobře a pro cílovou uživatelskou skupinu, tj. pro žáky sedmé třídy základní školy, představuje kvalitní terminologické základy, které mohou celoživotně uplatňovat. V bakalářské práci byla tato část vyhodnocena neutrálně.

Celkové posouzení učebnice z hlediska výskytu křesťanských a církevních událostí včetně jejich interpretace uvádí tabulka 2. V té je zpracováno všech 233 nadpisů, které se v učebnici vyskytují, z nichž 30 explicitně vykazuje křesťanskou tematiku, 3 byly vyhodnoceny jako pozitivní, 27 neutrální a negativní se nevyskytovaly. Z celkového počtu nadpisů dosáhla křesťanská tematika výskytu 12,88 %, pozitivní hodnocení bylo zjištěno u 1,29 % a neutrální u 11,59 % případů.

Podle metodiky hodnocení celkového rozsahu psaného textu dosáhla hlavní část textu výšku sloupců souvislého psaného sdělení úrovně 30 734 mm, v relativním vyjádření je to 100 %. Křesťanská, náboženská a církevní problematika byla zjištěna v rozsahu 6 029 mm (19,62 %), pozitivně působící text dosáhl rozměru 81 mm (0,26 %). Naprosto převažoval text neutrální o naměřené výšce sloupce 5 888 mm, tj. 19,16 %. Negativní sdělení vykázalo rozsah 60 mm (0,20 %).

Kvantifikace otázek, které jsou zařazeny do psaného textu byla stanovena jejich počtem a ten vykázal hodnotu 646 (100 %), z toho křesťanská tematika byla shledána v rozsahu 173 případů, tj. 26,78 %. Pozitivní sdělení bylo zjištěno u 20 otázek (3,10 %), neutrální u 153 otázek, což představuje 23,68 %. Žádná z otázek nebyla formulovaná tak, že by dovozovala negativní výklad křesťanských nebo církevních událostí.

Z ilustrací byly hodnoceny obrázky a fotografie, jejich počet dosáhl celkem 381 případů (100 %). Křesťanská tematika byl zjištěna celkem u 112 obrázků či fotografií, což představuje relativní frekvenci výskytu 29,40 %. Pozitivní hodnocení bylo shledáno u 16 obrázků (4,20 %), neutrální u 94 případů (24,68 %) a negativní zjištění bylo zaznamenáno u 2 obrázků (0,52 %). Mapy vhodně doplňují psaný text i obrázky a umožňují lepší vnímání žáků o územním uspořádání kontinentů, států a oblastí. V učebnici je jich uvedeno celkem 33, žádná z nich však neposkytuje cílenou informaci o křesťanských nebo církevních událostech.

V části učebnice o reformaci a protireformaci je uvedena také informace o jezuitách, kteří usilovali o upevňování katolické víry. Jejich zásadou bylo, že

„ člověka je třeba pro katolickou víru získat především nenásilnými prostředky“.

Tabulka 2: Základní charakteristiky učebnice dějepisu pro 7. ročník – kvantifikace psaného textu a obrazových ilustrací

Sledovaná část učebnice	Dílčí členění		Počet sledovaných veličin	
			absolutní	relativní (%)
Psaný text	Nadpisy (počet)	Celkem	233	100
		Celkem s křesť. tem.	30	12,88
		Pozitivní	3	1,29
		Neutrální	27	11,59
		Negativní	x	x
	Hlavní část textu Výška sloupců v mm	Celkem	30 734	100
		Celkem s křesť. tem.	6 029	19,62
		Pozitivní	81	0,26
		Neutrální	5 888	19,16
		Negativní	60	0,20
	Otázky (počet)	Celkem	646	100
		Celkem s křesť. tem.	173	26,78
		Pozitivní	20	3,10
		Neutrální	153	23,68
		Negativní	x	x
Ilustrace	Obrázky a fotografie	Celkem	381	100
		Celkem s křesť. tem.	112	29,40
		Pozitivní	16	4,20
		Neutrální	94	24,68
		Negativní	2	0,52
	Mapy (počet)	Celkem	33	100
		Celkem s křesť. tem.	x	x
		Pozitivní	x	x
		Neutrální	x	x
		Negativní	x	x
	Celkem všech		414	100
Celkem s křesťanskou tematikou		112	27,05	

Výraz „především“ dává zvýšený důraz na nenásilné formy, přesto toto sdělení implicitně připouští i jinou alternativu, tj. užití násilí. Vzhledem k historickým souvislostem při rekatolizaci v Rakouském císařství byl učební text vyhodnocen neutrálně.

V dějinách českých zemí je věnována stať Přemyslovcům a také nejmladší dceři Přemysla Otakara I. Anežce, „*kteřá měla být pro pokojné rozšíření politické moci na přání svého otce provdána. Z uvažovaných sňatků však sešlo a tak si Anežka prosadila, že se vydá na duchovní dráhu. Založila několik klášterů, špitál a řád křižovníků s červenou hvězdou*“. Úkol v učebnici přesahuje historii středověku a ukládá žákům, aby zjistili, kdy byla Anežka svatořečená a udělali o Anežce referát. V práci byla tato stať hodnocena pozitivně. V této souvislosti je třeba uvést, že obrázek Anežky na str. 97 je doplněn sdělením, že její matkou byla Kunhuta Uherská, pro přesnost by bylo vhodné uvést i její druhé jméno, a to Konstancie Uherská.

Při zpracování vlády Lucemburků je popsán také spor krále Václava IV. s pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna, „... „*kteřý chtěl prosadit, aby měla církev v Čechách větší politickou moc. Konflikt vyvrcholil tím, že Václav dal zatknout a mučit arcibiskupova nejbližšího spolupracovníka Jana z Pomuku. Ten mučení nepřežil a jeho smrt dala později vzniknout legendě o svatém Janu Nepomuckém*“. Tato část byla hodnocena negativně proto, že popis událostí je nepřesný. Jednalo se ze strany Jana Nepomuckého o obhajobu práv církve, a ne o prosazování jejího mocenského vlivu v politice. Popis vzniku legendy vede k určitému znevažování světce.

4.3. Dějepis 8, Novověk²⁹

Zpracovala: PhDr. Veronika Válková

Lektorovali: PhDr. Alena Floriánová, PhDr. Josef Harma, CSc., Mgr. Soňa Linhartová, DiS., Mgr. Václav Ulvr

Schválilo MŠMT čj. 11608/2008 – 22 dne 15. července 2008 k zařazení do seznamu učebnic pro základní vzdělávání jako součást ucelené řady učebnic pro vzdělávací obor dějepis s dobou platností 6 let.

V učebnici jsou zpracovány historické úseky, které zahrnují především tato pojednání:

- Mezi třicetiletou válkou a francouzskou revolucí,
- Velká francouzská revoluce a napoleonské války,
- Mezi Vídeňským kongresem a revolucí 1848,
- Revoluce 1848,
- Mezi revolucí 1848 a první světovou válkou a
- První světová válka.

Učebnice navazuje členěním textu i grafickou úpravou na předešlé díly. V úvodní kapitole se klade důraz na opakování, při kterém se připomínají složité vztahy jež se ve středověku vytvářely mezi jednotlivými státy a ovlivnily tak mnoho událostí novověku.

Na horním okraji stránky provází text časová osa, která žákům poskytuje přehled událostí jež se odehrály ve stejnou dobu na různých místech. Na rozdíl od učebnice pro 7. ročník, kdy předěl mezi jednotlivými velkými kapitolami určovaly významné události českých dějin, v této učebnici tvoří předěl události evropského významu.

Hodnocení třetího dílu dějepisu pro základní školy uplatňuje ustálený analytický postup. Svědčí o tom např. zpracování ilustrací, neboť fotografie, které představují nový druh obrazových pramenů byly z těchto důvodů již v předchozích dílech posuzovány společně s obrázky.

Celkové vyhodnocení učebnice podle zastoupení křesťanské tematiky u psaného textu a ilustrací je uvedeno v tabulce 3. Počet nadpisů dosáhl hodnoty 220 (100 %), z toho křesťanské, církevní, případně náboženské sdělení bylo zjištěno ve 4 případech, což představovalo 1,82 %. Uvedené nadpisy byly kvalitativně vyhodnoceny jako neutrální. Kvantifikace hlavní části textu měřená výškou textových sloupců dosáhla hodnoty 31 659 mm (100 %). Popis křesťanských událostí vykázal celkový rozsah 320 mm, což lze vyjádřit v relativním podíle údajem 2,90 %.

²⁹ Válková Veronika: Dějepis 8 Novověk pro 8. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2008, 139 s., ISBN 978-80-7235-404-7.

Tabulka 3: Základní charakteristiky učebnice dějepisu pro 8. ročník – kvantifikace psaného textu a obrazových ilustrací

Sledovaná část učebnice	Dílčí členění		Počet sledovaných veličin	
			absolutní	relativní (%)
Psaný text	Nadpisy (počet)	Celkem	220	100
		Celkem s křesť. tem.	4	1,82
		Pozitivní	x	x
		Neutrální	4	1,82
		Negativní	x	x
	Hlavní část textu Výška sloupců v mm	Celkem	31 659	100
		Celkem s křesť. tem.	920	2,90
		Pozitivní	60	0,19
		Neutrální	860	2,71
		Negativní	x	x
	Otázky (počet)	Celkem	633	100
		Celkem s křesť. tem.	36	5,69
		Pozitivní	5	0,79
		Neutrální	31	4,90
		Negativní	x	x
Ilustrace	Obrázky a fotografie	Celkem	332	100
		Celkem s křesť. tem.	31	9,34
		Pozitivní	14	4,22
		Neutrální	17	5,12
		Negativní	x	x
	Mapy (počet)	Celkem	18	100
		Celkem s křesť. tem.	x	x
		Pozitivní	x	x
		Neutrální	x	x
		Negativní	x	x
	Celkem všech		350	100
	Celkem s křesťanskou tematikou		31	8,86

Pozitivní hodnocení bylo shledáno v textu o výšce sloupce 60 mm (0,19 %), neutrální pak 860 mm (2,71 %) a negativní posouzení nebylo uplatněno.

V učebnici je uvedeno celkem 633 otázek (100 %), křesťanské zaměření bylo zjištěno u 36 otázek (5,69 %). Ty byly vyhodnoceny pozitivně v 5 případech (0,79 %) a neutrálně v 31 případech (4,90 %).

Zpracování ilustrací v podobě obrázků a fotografií se vyskytovalo ve 332 exemplářích (100 %). Křesťanské sdělení bylo shledáno u 31 obrázků (9,34 %), z toho bylo vyhodnoceno 14 obrázků (4,22 %) pozitivně a 17 obrázků (5,12 %) neutrálně. Celkový počet map dosáhl výskytu 18, u žádné z nich nebylo shledáno křesťanské sdělení. Z komplexního vyhodnocení všech ilustrací vyplývá, že ve sledované učebnici bylo celkem 350 obrazových jednotek (100 %), z nichž 31 vykazovalo křesťanské téma (8,86 %).

Obecně lze uvést, že učební látka tohoto historického úseku dějin se nezaobírá křesťanstvím v takovém rozsahu jako tomu bylo v předchozích dílech. Cílem učebnice je základní historický popis novověkých událostí, které jsou zaměřeny především na mocenskou politiku jednotlivých států, na bitvy a války, pomocí kterých rozšiřovaly svůj vliv a území.

Důležité místo je věnováno revolucím v první polovině 19. století. *„Pro většinu evropských států byly revoluce z hlediska cílů, s kterými byly spojovány, jen částečně úspěšné, ale v druhé polovině devatenáctého století se svému cíli hodně přiblížily. Němcům a Italům šlo o sjednocení, Francouzům o uvolnění poměrů ve státě. Relativně nejsložitější byla situace v habsburské monarchii, protože tu žilo mnoho národů a ty měly různé požadavky. Všechny však toužily, podobně jako ve Francii, po liberálnější vládě“.*

Křesťanství, případně církevní otázky jsou zmiňovány okrajově, a to v souvislosti s kulturními aspekty rozvoje společnosti. V architektuře jsou uváděny stavby kostelů, v malířství a sochařství obrazy a sochy světců apod. Vzdělanost v českých zemích je spojována s činností bezplatných kvalitních škol, které vedli jezuité a piaristé. Tyto řády provozovaly gymnázia, jezuité navíc i univerzity.

V učebnici je věnován prostor dvěma významným vzdělancům, shodou okolností jeden je český bratr a druhý je katolík. Byli to Jan Amos Komenský, poslední biskup jednoty bratrské a jezuita Bohuslav Balbín. Komenský jako učitel národů je obecně znám, o Balbínovi se uvádí, že vystudoval filozofii a teologii. Jako misionář působil v nekatolických oblastech českých zemí. *„Pro katolickou víru získal několik set lidí,*

jako správný jezuita bez použití pohrůžek a násilí“. Takovéto sdělení je celkem ojedinělé v publikacích tohoto druhu a vyznívá pozitivně nejen pro samotného Balbína, ale i pro celý jezuitský řád. Tato část byla hodnocena pozitivně.

Buditelská literatura v čele s Karlem Havlíčkem Borovským a později s Aloisem Jiráskem zapsala do našeho povědomí „jezovity“ jako nástroj protireformace ve službách státní moci. Oni však sloužili papeži, a proto zřídili u nás kvalitní vysokou školu (Klementinum) a svým pedagogickým přístupem a otevřeností ve svých důsledcích státní moci spíše vadili. Proto katoličtí mocnáři Evropy naléhali na papeže a ten řád v roce 1773 zrušil. V roce 1814 byl obnoven a ve své činnosti klade stále důraz na studium a vzdělanost. Nestranná historie tak napomáhá pozvolné změně náhledu na jezuitský řád v českých zemích.

4.4. Dějepis 9, Nejnovější dějiny³⁰

Zpracovala : PhDr. Veronika Válková

Lektorovali : Mgr. Kamil Činátl, PhDr. Alena Floriánová a Mgr. Václav Ulvr

Schválilo MŠMT čj. 5985/2009 – 22 dne 23. června 2009 k zařazení do seznamu učebnic pro základní školy a víceletá gymnázia pro vzdělávací obor dějepis s platností na šest let.

Tato učebnice je závěrečnou částí nové čtyřdílné řady pro výuku dějepisu na druhém stupni základních škol. Na základě schválení MŠMT je tato učebnice, na rozdíl od předchozích tří dílů, určena také pro víceletá gymnázia.

Základní koncepce učebnice, její metodické zpracování a členění kontinuálně navazuje na předchozí tři díly. Rovněž grafická úprava zachovává srovnatelný design s předchozími. K doplnění informací je použito více obrázků a fotografií, než v předchozích dílech, také celkový rozsah učebnice má nejvíce stran, a to 160. Pro porovnání s předchozími učebnicemi je první díl zpracován na 144 stranách, druhý na 152 a třetí na 139 stranách.

V učebnici jsou popsány rozhodující historické etapy, které jsou agregovány do těchto třech částí:

- Mezi světovými válkami,
- Druhá světová válka a
- Poválečné dějiny.

³⁰ Válková Veronika: Dějepis 9 Nejnovější dějiny pro 9. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009, 159 s., ISBN 978-80-7235-428-3.

V těchto pojednáních jsou uvedeny dějiny jednotlivých států ve 20. století, které jsou vzájemně mnohem provázanější než kdykoli předtím. Státy často nejednají samostatně, ale v rámci větších celků, spojeneckých organizací či politických bloků. To je zvláště patrné v období po druhé světové válce. Jednotlivé státy jsou v učebnici uváděny pouze tehdy, když jejich dějiny významně ovlivnily mezinárodní situaci, jinak je učebnice zaměřena především na vztahy mezi státy nebo skupinami států. V každé kapitole je však její dílčí část věnována československým a českým dějinám, včetně částí zaměřených na vědu a kulturu.

V tabulce 4 jsou na základě stejného metodického postupu jako v předchozích učebnicích zpracovány výsledky výskytu křesťanské tematiky a událostí spojených s církevním či náboženským životem.

V učebnici je uvedeno celkem 295 nadpisů (100 %), křesťanská tematika byla zjištěna v 5 případech, tj. 1,69 % , které byly vyhodnoceny jako pozitivní. Neutrální nebo negativní nadpisy nebyly shledány. Hlavní část textu měřená výškou sloupců, ve kterých je písemný text zpracován, vykázala celkovou hodnotu 40 330 mm (100 %), z toho křesťanské události byly popsány ve sloupci o výšce 83 mm (0,20 %) Pozitivně vyhodnocený text dosáhl výšky 10 mm (0,02 %) a neutrálně hodnocený text vykázal výšku sloupce 73 mm (0,18 %).

Celkový počet otázek v učebnici byl 859, což lze vyjádřit relativní hodnotou 100 %. Křesťanskou tematiku vykázalo 5 otázek, tj. 0,58 %, z toho jedna otázka byla vyhodnocena pozitivně (0,12 %) a 4 otázky neutrálně (0,46 %). Negativní hodnocení nebylo uplatněno.

Ilustrace uvedené jako obrázky a fotografie dosáhly celkového počtu 399, (100 %), křesťanská tematika byla zjištěna u 6 obrázků (1,50 %), z toho pozitivní hodnocení bylo uplatněno u 3 obrázků (0,75 %) a 3 obrázky byly vyhodnoceny jako neutrální (0,75 %). V učebnici bylo dále uvedeno 13 map, z nichž žádná neposkytovala křesťanské nebo církevní informace. V tabulce 4 je dále sumarizován celkový počet ilustrací, a to 412, (100 %), z nichž 6, (1,46 %) lze hodnotit jako křesťanské sdělení.

Tato učebnice zpracovává období, které je charakterizováno historickou stopou s relativně malým křesťanským sdělením. Ve sledovaném období vznikly totalitní systémy jako fašismus a nacismus, ale také socialismus a komunismus. Na druhé straně popisuje slavné výsledky lékařství, vědy a kosmonautiky, kdy člověk vstoupil na Měsíc.

Tabulka 4: Základní charakteristiky učebnice dějepisu pro 9. ročník – kvantifikace psaného textu a obrazových ilustrací

Sledovaná část učebnice	Dílčí členění		Počet sledovaných veličin	
			absolutní	relativní (%)
Psaný text	Nadpisy (počet)	Celkem	295	100
		Celkem s křesť. tem.	5	1,69
		Pozitivní	5	1,69
		Neutrální	x	x
		Negativní	x	x
	Hlavní část textu Výška sloupců v mm	Celkem	40 330	100
		Celkem s křesť. tem.	83	0,20
		Pozitivní	10	0,02
		Neutrální	73	0,18
		Negativní	x	x
	Otázky (počet)	Celkem	859	100
		Celkem s křesť. tem.	5	0,58
		Pozitivní	1	0,12
		Neutrální	4	0,46
		Negativní	x	x
Ilustrace	Obrázky a fotografie	Celkem	399	100
		Celkem s křesť. tem.	6	1,50
		Pozitivní	3	0,75
		Neutrální	3	0,75
		Negativní	x	x
	Mapy (počet)	Celkem	13	100
		Celkem s křesť. tem.	x	x
		Pozitivní	x	x
		Neutrální	x	x
		Negativní	x	x
	Celkem všech		412	100
Celkem s křesťanskou tematikou		6	1,46	

Ve stati komunismus v Sovětském svazu se popisuje jak „*materialistická ideologie odmítala existenci Boha, násilně šířila ateismus, věřící a církve tvrdě pronásledovala*“. Tato část byla hodnocena jako sdělení s křesťanským pozitivním významem.

Při popisu pronásledování odpůrců režimu „*v Československu jsou za třídního nepřítele označeny také církve a lidé, kteří se k církvím hlásili*“. Dále se uvádí, že „*ve vykonstruovaných politických procesech byli nespravedlivě stíháni také církevní představitelé*“. I tato část byla vyhodnocena jako křesťanské souvislosti s historickými událostmi pozitivně. Za zmínku však stojí, že větší úsek o pronásledování křesťanství byl věnován v učebnici v části o Sovětském svazu než v Československu. Postoj církve i jednotlivých kněží a věřících je hodnocen pozitivně, avšak jejich perzekuce není uváděna v samostatném odstavci.

V části „*Sametová revoluce a jak to bylo dál*“ není např. zmíněn nezpochybnitelný podíl papeže Jana Pavla II. na pádu totalitních komunistických režimů. Je zde uvedena pouze jeho fotografie při setkání s kardinálem Františkem Tomáškem v Římě. Aktivní katolík by mohl očekávat v učebnici alespoň zmínku o katolickém disentu nebo cyrilometodějské pouti na Velehradě v roce 1985. Tato tematika je pro učebnice základních škol v našem státě zřejmě okrajová. Přesto lze uvést, že čtvrtý díl učebnice je vzhledem ke zkoumanému jevu zpracován relativně objektivně.

4.5. Shrnutí výsledků a porovnání jednotlivých dílů učebnic

Dále byla v bakalářské práci uskutečněna sumarizace sledovaných veličin, která zahrnovala všechny čtyři učebnice dějepisu. Výsledky tohoto sledování uvádí tabulka 5. Z ní vyplývá, že všechny nadpisy psaného textu vykazují absolutní počet 999, z toho křesťanská tematika byla zjištěna u 47 nadpisů. Vyjádříme-li celkový počet hodnotou 100 %, pak křesťanská tematika je zastoupena relativní hodnotou 4,7 %. Pozitivní hodnocení „*křesťanských nadpisů*“ bylo shledáno u 11 případů, tj. 1,10 %. Neutrální hodnocení vykazovalo 36 nadpisů, což představuje 3,60 %.

Hlavní část textu ve všech čtyřech učebnicích dosáhla celkové výše sloupců 129 765 mm (100 %). Popis křesťanských událostí vykázal výšku sloupců 8 676 mm, při relativním vyjádření to představuje hodnotu 6,69 %, z toho pozitivní sdělení bylo zjištěno u 0,25 % případů, neutrální u 6,39 % a negativní u 0,05 %.

Tabulka 5: Sumarizace základních charakteristik učebnice dějepisu za 6. až 9. ročník – kvantifikace psaného textu a obrázkových ilustrací

Sledovaná část učebnice	Dílčí členění		Počet sledovaných veličin	
			absolutní	relativní (%)
Psaný text	Nadpisy (počet)	Celkem	999	100
		Celkem s křesť. tem.	47	4,70
		Pozitivní	11	1,10
		Neutrální	36	3,60
		Negativní	x	x
	Hlavní část textu Výška sloupců v mm	Celkem	129 765	100
		Celkem s křesť. tem.	8 676	6,69
		Pozitivní	326	0,25
		Neutrální	8 290	6,39
		Negativní	60	0,05
	Otázky (počet)	Celkem	2 574	100
		Celkem s křesť. tem.	230	8,93
		Pozitivní	32	1,24
		Neutrální	198	7,69
		Negativní	x	x
Ilustrace	Obrázky a fotografie	Celkem	1 512	100
		Celkem s křesť. tem.	167	11,04
		Pozitivní	39	2,58
		Neutrální	125	8,26
		Negativní	3	0,20
	Mapy (počet)	Celkem	88	100
		Celkem s křesť. tem.	x	x
		Pozitivní	x	x
		Neutrální	x	x
		Negativní	x	x
	Celkem všech		1 600	100
Celkem s křesťanskou tematikou		167	10,43	

Podobným způsobem lze uvést výsledky, které sumarizují otázky, jež byly samostatně uvedeny na konci příslušných tematických celků. Ve všech čtyřech dílech učebnice bylo celkem 2 574 otázek (100 %). Z toho křesťanskou tematiku bylo možné zaznamenat u 230 otázek (8,93 %), pozitivní konotaci vykazovalo 1,24 % a neutrální 7,69 %. Žádná z uvedených otázek nebyla vyhodnocena jako negativní.

Celkové shrnutí všech ilustrací lze charakterizovat počtem obrázků a fotografií, kterých bylo 1 512 (100 %). Křesťanské události byly zobrazeny ve 167 případech (11,04 %), z toho pozitivní sdělení obsahovalo 39 obrázků a fotografií (2,58 %), neutrální 125 obrázků (8,26 %) a negativní bylo ve 3 případech (0,20 %).

Ve sledované čtyřdílné řadě učebnic bylo celkem 88 map, z nichž žádná nebyla zpracována tak, aby poskytovala explicitně křesťanskou nebo církevní informaci.

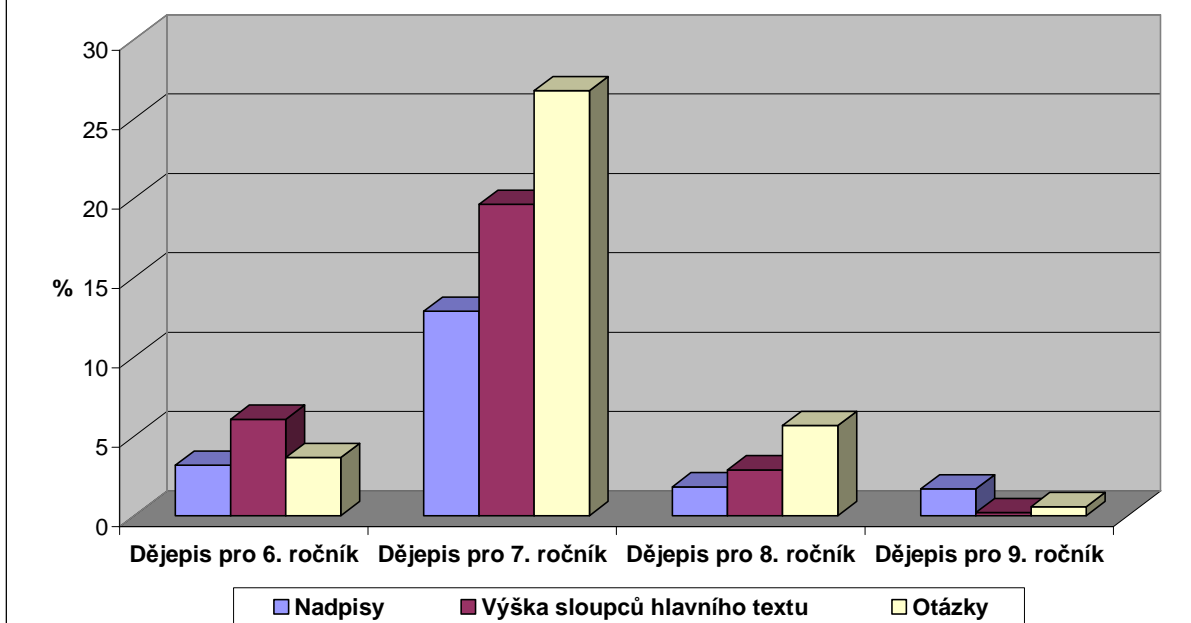
Z tohoto vyhodnocení jasně vyplývá, že učivo ve sledovaných učebnicích je přehledně graficky členěno, podporuje mezipředmětové vztahy a klade důraz na průřezová témata Rámcového vzdělávacího programu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy.

Porovnání jednotlivých dílů učebnic je poměrně obtížné, protože popisují jiné historické události, které v jednotlivých časových úsecích mají přirozeně odlišné pohledy na křesťanství a jeho význam v životě společnosti. I přes tyto skutečnosti je v bakalářské práci posouzeno celkové zhodnocení vybraných charakteristik. V tabulce 6 je pro všechny čtyři díly učebnic a v nich popisované období shrnuto vyhodnocení

Tabulka 6: Porovnání vybraných charakteristik psaného textu z učebnice dějepisu pro 6. až 9. ročník

Učebnice		Dějepis pro 6. ročník	Dějepis pro 7. ročník	Dějepis pro 8. ročník	Dějepis pro 9. ročník
Popisované období		Pravěk a starověk	Středověk a raný novověk	Novověk	Nejnovější dějiny
Nadpisy (počet)	Celkem	251	233	220	295
	Křesťan. tematika	8	30	4	5
	%	3,19	12,88	1,82	1,69
Výška sloupců hlavního textu (mm)	Celkem	27042	30734	31659	40333
	Křesťan. tematika	1644	6029	920	83
	%	6,08	19,62	2,90	0,20
Otázky (počet)	Celkem	436	646	633	859
	Křesťan. tematika	16	173	36	5
	%	3,67	26,78	5,69	0,58

Graf 1: Relativní zastoupení křesťanské tematiky u vybraných charakteristik psaného textu z učebnic dějepisu pro 6. až 9. ročník

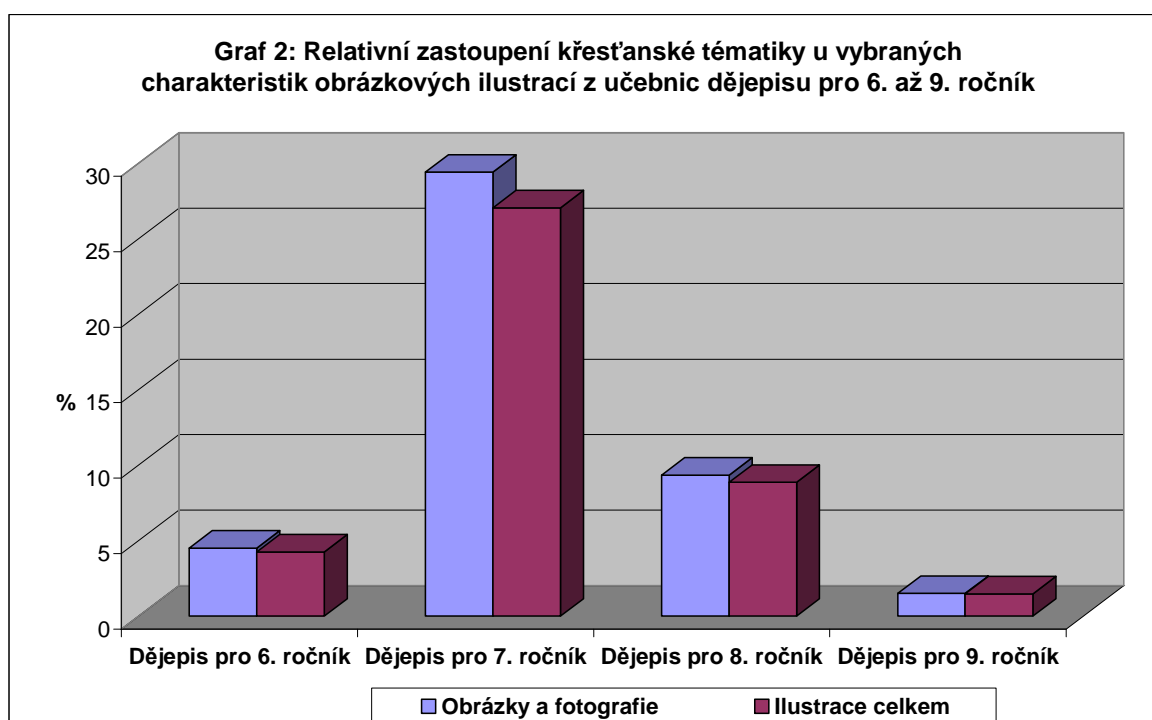

nadpisů, otázek a psaného textu a pro přehlednost jsou výsledky dále znázorněny v grafu 1.

Podobným způsobem je uskutečněno porovnání ilustrací v tabulce 7 a v grafu 2. Uvedené porovnání potvrzuje, že nejvíce křesťanských událostí je evidováno v dějepisu pro 7. ročník, ve kterém je zpracován středověk a raný novověk. Tak například křesťanské téma v nadpisech vykazuje frekvenci výskytu 12,88 %, v psaném textu 19,62 % a v otázkách 26,78 %. Obrázky a fotografie s křesťanskou tematikou vykázaly zastoupení 29,40 % a všechny ilustrace včetně map 27,05 %.

Tabulka 7: Porovnání vybraných charakteristik obrázkových ilustrací z učebnice dějepisu pro 6. až 9. ročník

Učebnice		Dějepis pro 6. ročník	Dějepis pro 7. ročník	Dějepis pro 8. ročník	Dějepis pro 9. ročník
Popisované období		Pravěk a starověk	Středověk a raný novověk	Novověk	Nejnovější dějiny
Obrázky a foto (počet)	Celkem	400	381	332	399
	Křesťan. tematika	18	112	31	6
	%	4,50	29,40	9,34	1,50
Mapy (počet)	Celkem	24	33	18	13
	Křesťan. tematika	x	x	x	x
	%	x	x	x	x
Ilustrace celkem (počet)	Celkem	424	414	350	412
	Křesťan. tematika	18	112	31	6
	%	4,25	27,05	8,86	1,46

5. Závěr

Byla uskutečněna analýza čtyřdílné řady učebnic dějepisu pro výuku na druhém stupni základních škol. Ucelenou řadu učebnic pro vzdělávací obor dějepis tvoří:

Dějepis 6 – pravěk a starověk³¹

Dějepis 7 – středověk a raný novověk³²

Dějepis 8 – novověk³³

Dějepis 9 – nejnovější dějiny³⁴

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit kvantitativní zastoupení křesťanské a církevní tematiky z celkového čtyřdílného rozsahu učebnice.

Dílčím cílem pak bylo kvalitativní posouzení takto zjištěné tematiky, která byla vyhodnocena do tří stupňů, a to pozitivní, neutrální a negativní. Pozitivní hodnocení bylo uplatněno, když, kladné informace vzbuzují u žáků další zájem, který přispívá ke kladnému pohledu na křesťanství. Neutrální hodnocení bylo použito, když u historické události bylo křesťanství a církevní historie zmíněno v kontextu celkového sdělení. Negativní hodnocení bylo určeno pro případy, kdy je křesťanství popisováno v záporném pohledu a jsou uváděny zavádějící a tendenční informace.

Kvantitativní analýza celé učebnice ukázala, že křesťanským a církevním tématům je věnováno zastoupení v rozsahu od 4,7 % (nadpisy) až po 11,04 % (obrázky a fotografie). Vzhledem k tomu, že práce zahrnuje sledování ve čtyř učebnicích a také proto, že analýza je metodicky zaměřená na vyhodnocení psaného textu včetně nadpisů a ilustrací dosažené výsledky logicky vykazují v jednotlivých dílech určité odlišnosti. Hlavním faktorem, který nejvíce ovlivnil frekvenci výskytu křesťanských událostí bylo popisované období. Největší pozornost byla věnována křesťanství v době, kdy mělo ve společnosti zásadní vliv, a to ve středověku a raném novověku. Tento časový úsek je popisován v Dějepis pro 7. ročník. Nejmenší prostor pro křesťanské a církevní události byl zjištěn v období nejnovějších dějin popisovaném v Dějepis pro 9. ročník.

³¹ Válková Veronika: Dějepis 6 Pravěk a starověk pro 6. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2006, 144 s., ISBN 80-7235-337-3.

³² Válková Veronika: Dějepis 7 Středověk a raný novověk pro 7. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009, 152 s., ISBN 978-80-7235-373-6.

³³ Válková Veronika: Dějepis 8 Novověk pro 8. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2008, 139 s., ISBN 978-80-7235-404-7.

³⁴ Válková Veronika: Dějepis 9 Nejnovější dějiny pro 9. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009, 159 s., ISBN 978-80-7235-428-3.

Kvantitativní analýza je doplněna kvalitativním posouzením, kdy pozitivní odezva vykazala zastoupení od 0,25 % (psaný text) do 2,58 % (obrázky a fotografie). Výsledky analýzy lze zatím orientačně porovnat s některými učebnicemi^{35 36 37 38} a z tohoto porovnání vychází v bakalářské práci sledovaná řada učebnic relativně příznivě.

Uvedená analýza umožňuje hodnotit učebnice podle sledované problematiky jakým způsobem ji autorka zařadila do textu a dále zpracovala. Odborník na křesťanské dějiny nebo církevní pedagog by očekával větší zastoupení souvisejících historických témat nebo i dalších církevních reálií. I přes tyto pohledy lze považovat posuzovanou učebnici v podmínkách českého státního školství za zdařilou.

³⁵ Rulf Jan, Válková Veronika: Dějepis 6. Pravěk a starověk. Pro 6. ročník základní školy a 1. ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2001, ISBN 80-85937-59-X.

³⁶ Čechura Jaroslav, Dudák Vladislav: Dějepis pro 7. ročník základní školy a pro 2. ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2001, ISBN 80-7235-002-1.

³⁷ Hlavačka Milan: Dějepis pro 8. ročník základní školy a 3. ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005, ISBN 80-7235-299-7.

³⁸ Kuklík Jan, Kocián Jiří: Dějepis pro 9. ročník základní školy a 4. ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2006, ISBN 80-7235-077-3.

6. Seznam literatury

BENEDIKT XVI. : EU je původně projektem křesťanské inspirace,(18.10. 2009) <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=11924>, [2011-04-26].

BERAN Josef in: Dokumenty 2. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství , 2002

ČECHURA Jaroslav, DUDÁK Vladislav: Dějepis pro 7. ročník základní školy a pro 2. ročník osmiletého gymnázia, Praha“ SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2001, ISBN 80-7235-002-1.

ELIÁŠ Vojtěch : Přednášky, Katolická teologická fakulta, Praha: 2009.

EVROPSKÝ PEDAGOGICKÝ TEZAUZUS – *European Education Thesaurus*, Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1993.

HLAVAČKA Milan: Dějepis pro 8. ročník základní školy a 3. ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005, ISBN 80-7235-299-7.

JAN XXIII.: Pacem in terris in: Sociální encykliky (1891 – 1991), Praha: ZVON, české katolické nakladatelství, 1996.

JAN PAVEL II. Projev k představitelům kultury a nekatolických církví v Praze dne 21.4.1990 in: HALÍK Tomáš: Víra a kultura – Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie, Praha: ZVON, české katolické nakladatelství , 1995, 207 s., ISBN 80-7113-117-2.

JEŘÁBEK Jaroslav, TUPÝ Jan et al.: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007.

KADLEC Jaroslav: Přehled českých církevních dějin 1.,Praha: ZVON, české katolické nakladatelství, 1991, 332 s. ISBN 80-7113-004-4.

KUKLÍK Jan, KOCIÁN Jiří: Dějepis pro 9. ročník základní školy a 4. ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2006, ISBN 80-7235-077-3.

OPATRŇNÝ Aleš: Kardinál Tomášek a pokoncilní obnova pražské arcidiecéze, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 148 s.

PEKAŘ Josef: O smyslu českých dějin, Praha: Rozmluvy, 1990, 418 s.

PRŮCHA Jan: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic, Praha: Pedagogický ústav J.A.Komenského ČSAV,1989, 118s.

PRŮCHA Jan: Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média, Brno: Paido, 1998, 148s.

PRŮCHA Jan: Moderní pedagogika, 3. přepracované a aktualizované vydání, Praha: Portál, 2005, 481 s. ISBN 80-7367-047-X

RULF Jan, VÁLKOVÁ Veronika: Dějepis 6. Pravěk a starověk. Pro 6. ročník základní školy a 1. ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2001, ISBN 80-85937-59-X.

VÁLKOVÁ Veronika: Dějepis 6 Pravěk a starověk pro 6. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2006, 144 s., ISBN 80-7235-337-3.

VÁLKOVÁ Veronika: Dějepis 7 Středověk a raný novověk pro 7. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009, 152s., ISBN 978-80-7235-373-6.

VÁLKOVÁ Veronika: Dějepis 8 Novověk pro 8. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2008, 139 s., ISBN 978-80-7235-404-7.

VÁLKOVÁ Veronika: Dějepis 9 Nejnovější dějiny pro 9. ročník základní školy, Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009, 159 s., ISBN 978-80-7235-428-3.

VAŠKO Václav : Dům na skále I. – Církev zkoušená, Karmelitánské nakladatelství, 2004, 256 s., ISBN 80-7192-891-7.

VAŠKO Václav : Dům na skále II. – Církev bojující, Karmelitánské nakladatelství, 2007, 466 s., ISBN 978-80-7192-892-8.

VAŠKO Václav : Dům na skále III. – Církev vězněná, Karmelitánské nakladatelství, 2008, 344 s., ISBN 978-80-7192-893-5.

WIKIPEDIE: Veronika Válková, [http://cs.wikipedia.org/wiki/Veronika Válková](http://cs.wikipedia.org/wiki/Veronika_Válková)

ZÁKON č. 561/2004 Sb. (školský zákon)

7. Anotace

Cílem bakalářské práce „Analýza vybraných učebnic dějepisu z hlediska popisu křesťanských událostí“ bylo kvantifikovat zastoupení křesťanské a církevní tematiky z celkového obsahu čtyřdílné učebnice dějepisu pro 6. až 9. ročník základních škol. V této práci bylo dále uskutečněno kvalitativní posouzení objemu křesťanské tematiky, která byla vyhodnocena do třech významových stupňů, a to pozitivní, neutrální a negativní. Kvantitativní i kvalitativní analýza jednotlivých učebnic umožnila zjistit jaký obraz o studované problematice je žákům předkládán. Z analýzy vyplývá, že křesťanská a církevní témata jsou popisována v rozsahu od 4,70% (nadpisy) až po 11,04% (obrázky a fotografie). Pozitivní hodnocení u nadpisů dosáhlo hodnoty 1,11% a neutrální hodnocení frekvenci 3,60%. U obrázků a fotografií pozitivní sdělení bylo zjištěno u 2,58%, neutrální u 8,26% a negativní u 0,20%. Hlavním faktorem, který nejvíce ovlivnil frekvenci výskytu křesťanských událostí bylo popisované období. Největší pozornost byla věnována křesťanství ve středověku a raném novověku.

Klíčová slova: kvantitativní a kvalitativní analýza, učebnice dějepisu pro základní školy, křesťanská a církevní historie

8. Abstract

The aim of the bachelor thesis entitled “Content Analysis of History Class-Book in Light of describing Christianity” was to quantify the representation of Christian and religious subject matters in the overall content of four-part history textbooks for the 6th to 9th year of basic school. Furthermore, this thesis concentrates on qualitative analysis of the volume of Christian topics, which was evaluated into three degrees of meaning, i.e. positive, neutral and negative. Both the quantitative and the qualitative analyses of the particular textbooks provided insight into the image of studied problematic presented to students. The result of the analysis implies that description of Christian and religious themes ranges from 4.70% (titles) to 11.04 % (pictures and photos).

Positive evaluation of titles reached 1.11% and neutral evaluation reached the frequency of 3.60%. As far as pictures and photos are concerned, the positive message was identified in 2.58% of cases, the neutral in 8.26% and the negative in 0.20% of the cases. The principal factor that influenced the most the frequency of presence of Christian events was the depicted period. The biggest interest was paid to Christianity in the Middle Ages and early modern age.

Key words: quantitative and qualitative analysis, history textbook for basic schools, Christian and religious history

Počet slov

Stránky :	45
Slova :	11449
Znaky (bez mezer) :	69059
Znaky (včetně mezer) :	82824
Odstavce :	931
Řádky :	2192

Počítáno včetně poznámek pod čarou

9. Přílohy

Příloha 1: Titulní list - Dějepis 6 - Pravěk a starověk pro 6. ročník základní školy.

Příloha 2: Titulní list - Dějepis 7 - Středověk a raný novověk pro 7. ročník základní školy.

Příloha 3: Titulní list - Dějepis 8 Novověk pro 8. ročník základní školy.

Příloha 4: Titulní list - Dějepis 9 Nejnovější dějiny pro 9. ročník základní školy.